

meg, pusztán alibi volt a németek, illetve erőfitogtatás az antant felé. (...) Mindaz, ami a hadművelet előkészítése körül történt, nem nevezhető másnak, mint politikai és katonai hazárdjátéknak. De talán annak sem, mert még abban is van lehetőség a nyeresre. Itt viszont nem volt, és ezt csakhamar megtudta mindenki, az uralkodótól a tábornokokon át a lövészárkokban kuporgó, vagy a Piave szennyves zöld hullámai között küszködő katonáig.”

Ezután a szerző feleleveníti a jobbszárnyon álcázásként kiküldönített erőkkel és főcsapással a Tonale-hágón átvezető út két oldalán június 13-án megindított Lavina-, majd a főerőkkel az Astico-völgy és a Piave-könyök között június 15—20. között végrehajtott Radetzky-hadműveletet. Bemutatja az anyagi és erőviszonyokat, a terepadottságokat, az időjárás-körülményeket, az elhatározásokat és intézkedéseket. Elemzése alapján levonja a határozott következtetést, miszerint teljesen elhibázott támadást indított a hadvezetés, a kedvező körülmények között mélyen tagolt védelmi állásrendszerben levő ellenséggel szemben a szükséges jelentős túlerő hiányában nem következhetett be más, mint a súlyos vereség. Ezzel összefüggésben részletesen vizsgálja az állítólagos „cseh árulás” kérdését, és bebizonyítja annak teljes valószerűtlenségét.

A következőkben a főerőkkel egyidőben a Monte Pello és az Adria között a Piavén átkelve megindított Albrecht-hadműveletet részletezi a szerző az előzőekhez hasonló módon, és újólag kimutatja, mennyire elhibázott támadásindítás következett be. Sőt ezúttal kimondja az egész támadó hadműveletsorozatra érvényes sommás ítéletét: „az ilyen módon előkészített támadás nem hadművelet, hanem tömeggyilkosság”.

Befejezésül a balszárnyon a Montello-térségben levő erők által ugyancsak június 15—20. között melléktámadásként végrehajtott előre-

nyomulást és kisegítő csapást, majd az Albrecht-hadművelet kudarcra utáni itteni visszavonulást villantja fel a szerző.

A teljes arcvonalon bekövetkezett osztrák—magyar támadási kudarc bemutatását követően Szabó László a június 21-én kezdődött olasz ellentámadással foglalkozik, amelynek eredményeként már június 25-re visszaállt az eredeti helyzet, július 7-re pedig teljessé vált az osztrák—magyar vereség. A szerző az ennek következtében a hadvezetésben bekövetkezett személycserékkel és a vereség belpolitikai következményeivel, majd az arcvonal teljes összeomlását eredményező sorozatos további kisebb operációkkal folytatja elemzését.

A nyugat-keleti irányban arcvonalzakszonként elemzett hadászati-hadműveleti komplexummal kapcsolatosan befejezésül a szerző a történelem ítélőszéke előtti felelősséget veti fel. Egyenként mérlegre teszi a legfelsőbb hadvezetésbeli döntéshozók nézeteit és tetteit, majd az uralkodó bizonytalanságának hatásáról szól. Kitér a titokvédelemmel kapcsolatos súlyos mulasztásokra is. Leszögezi azonban, hogy a sorsdöntőnek bizonyult hadászati-hadműveleti vereség végső oka mégis az osztrák—magyar haderő anyagi-technikai ellátottságában és erkölcsi-politikai állapotában mutatkozott súlyos zavar volt.

A szerző egész művén végighúzó mély antimilitarista humánus emberközelpozió hozza a szembenálló hadakban bevetett harcosok mérhetetlen, az osztrák—magyar oldalon eleve hiábavaló szenvedését, amelyet „kétségbeejtő hiányok, nemtörődöm felső vezetés” súlyosbított. Az osztrák—magyar haderőből Piavénél elesett 150 000 harcosra emlékezve, elsőként mondja ki Szabó László a végkövetkeztetést: „a semmiért folyt el annyi vér, mert ezt a hadműveletet az emberi életet semmibe vevő módon készítették elő”.

(Z. J.)

ADAM WANDRUSZKA—PETER URBANITSCH (SZERK.)

DIE HABSBURGERMONARCHIE 1848—1918. V. K. Die bewaffnete Macht

(Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften,
Wien, 1987. 864 o., 9 táblázat, 5 vázlat, 4 térkép)

Az Osztrák Tudományos Akadémia nagyszabású vállalkozásként készülő „A Habsburg Monarchia” című sorozat ötödik köteteként a gazdasági fejlődést, a közigazgatást és

jogügyet, a népességet és a vallási összetételt tárgyaló alkotások után immár a hadügyi szintézist is kézbe veheti minden érdeklődő. Mivel terv szerint az első világháború korszakát tel-

jes komplexitásában önálló kötet fogja tárgyalni, ezáltal az 1848 és 1914 közötti időszakot dolgozták fel a szerzők.

A bevezető tanulmányt *Johann Cristoph Allmayer-Beck* „A fegyveres erők az államban és a társadalomban” címmel írta meg. Az egyes, szokásosan megkülönböztetett köztörténeti periódusokat külön tárgyalva, elsődlegesen a haderő államhatalmi szerepváltozásait és a fegyverben állóknak a kor szellemi áramlataival és politikai irányzataival szembeni magatartását elemzi. Közben folyamatosan kitér a felső hadvezetés, a hivatásos és tartalékos tiszti és altiszti réteg, valamint a katonatömegiek társadalmi helyére és szerepére is.

A kötet döntő hányadát kitevő rendkívül alapos szintézist a császári- királyi, illetve császári és királyi hadseregről *Walter Wagner* készítette el. Először a vezető szervekről: a hadügyminisztériumról és a hadseregfőparancsnokságról, valamint a főszállásmesteri törzséről, illetve a hadügyminisztériumról és a legfelsőbb hadvezetésről, valamint a vezérkarról ír. Ezt követően a hadsereg harcászati és területi tagolódását, majd az erődítményrendszert mutatja be. A korábbi időkkel kapcsolatosan azután a katonai határőrvidék tárgyalása következik, míg a későbbi időknek ennek felszámolásáról, majd a birodalom nyugati felében a magyar királyi honvédségnek megfelelően létrehozott császári- királyi Landwehrről, valamint az ottani népfölkelésről van szó. Rövid kitérével mindkét szövegrészben a testőrségekkel foglalkozik ezután a szerző. Ezt követően veszi sorra az egyes fegyver- és csapatnemeket, szakszolgálatokat. A továbbiakban a hadkiegészítési rendszert mutatja be, a második időkkel kapcsolatosan részletesen felidéri a véderőtörvény módosításait is. Ezután tér rá sorban a katonai oktatásügyre, egészségügyre, lelkipásztori gondozásra, igazságügyre, ellátó szolgálatra, pénzügyi szolgálatra, a hadiköltségvetésre, a fegyverzet és felszerelés biztosítására. Befejezésül a harcászati kiképzés fejlődését részletezi, majd az adott korszakban elrendelt egyes mozgósításokat és végrehajtott hadjáratokat írja le.

A magyar királyi honvédség 1868—1914 közötti történetével a *Papp Tibor* által írt következő nagy fejezet foglalkozik. A szerző először a létrehozást lehetővé tevő 1868-as véderőtörvény létrejöttének körülményeit idézi fel. Ezt követően ábrázolja a központi és helyi vezető szervek létrehozásának a folyamatát, valamint a csapatszervezés kezdeti időszakának eseménytörténetét. A továbbiakban a magyarországi hadkötelezettségi és hadkiegészítési rendszer működését részletezi, és bemutatja az egyes fegyver- és csapatnemeket, szakcsapatokat. Ehhez csatlakozva ismerteti a fegyverzet- és felszerelésellátást, a kiképzést, az egészségügyi, jogi és lelkipásztori szolgál-

tot. Befejezésül a magyar királyi népfölkelést mutatja be.

A befejező negyedik nagy fejezetben *Lothar Höbelt* az osztrák, illetve osztrák—magyar hadiflotta történetét ismerteti. Nyolc fejlődési szakaszra tagoltan általában szól a haditengerészet jellemzőiről, majd külön ismerteti a Habsburg, illetve Osztrák—Magyar Monarchia hadikikötőit és flottabázisait, a haditengerészet szervezését és igazgatását, a személyügyi munkát és a kiképzést, a költségvetést és a fejlesztést, végül pedig a külföldre való kifutásokat és hadialkalmazásokat.

A kötet tartalmaz gazdag irodalomjegyzéket, rövidítés-, személy- és helynév-, valamint tárgymutatót, továbbá alapvető táblázatokat, térképeket, vázlatokat, a szövegrészben a legfontosabbnak tűnő hivatkozásokat. Mindez lényegesen megkönnyíti a használatot az olvasó számára.

Amikor őszinte elismeréssel köszöntjük ennek az alapvető összefoglalónak a megjelentetését, nem tudunk elhallgatni néhány felmerülő gondolatot. Dicséretes dolog az, hogy a magyar királyi honvédség önálló nagyfejezetet és 52 oldalnyi terjedelmet kapott. Indokolatlannak látjuk viszont éppen ezért, hogy az azonos súlyú és szerepű ciszlajtániai császári- királyi Landwehrről csupán a császári és királyi hadseregről szóló nagyfejezet egyik alfejezetként és alig 13 oldalon esik szó. Ugyanilyen aránytalanságot látunk a népfölkeléssel kapcsolatosan is, míg magyar vonatkozásban erről egy alfejezet szól, a birodalom másik felét tárgyalva csupán egyetlen mondat. Tulajdonképpen ugyancsak szerkesztési kérdés, hogy véleményünk szerint a császári- királyi, illetve császári és királyi hadseregről szóló fejezet után kellene következnie az ugyancsak közös haditengerészetéről szóló nagyobb egységnek. Nézetünk szerint azután kellett volna következnie egy nagyobb egység két részeként a honvédséget, illetve a Landwehrt, valamint a két népfölkelést bemutató szövegegyüttesnek.

A kötet jelenlegi tagolása tehát az aránytalanság érzetét kelti, egyúttal a témában kevéssé járatos olvasó számára, különösen ha nem elég alaposan tanulmányozza a kötetet, még félrevezető is lehet. Az általunk célszerűbbnek tűnő szerkezettel elkerülhető lett volna bizonyos eseménytörténeti ismétlés is. Jelenleg ugyanis az 1866-os vesztes háború utáni birodalmon belüli átalakulásról szólván és a ciszlajtán császári- királyi Landwehr megalkotását elrendelő törvényt ismertetve is szükségszerűen szó esik a magyar kiegyezési törvényekről és a magyar királyi honvédségre irányuló magyar követelés érvényesítéséről. Továbbá a jelen szerkezeti tagolásban felértékelődik a honvédség és leértékelődik a Landwehr szerepe. Sőt teljesen elsikkad az a tény, hogy azonos második vonalbeli fegyveres erőről volt szó, amely az első vonalat jelentős közös

haderővel (hadsereggel és hadiflottával) szemben fegyveres konfliktus esetén csupán korlátozott szerepet játszhatott, míg békebeli karhatalmi lehetőségei nagyjából azonosak voltak.

Ugyancsak még a szerkesztési területen maradvá, de már a tartalmat is érintve, egyáltalán nem tartjuk helyesnek, mivel egyfajta öntörvényű fejlődést sugall, hogy a haditengerészet-történeti fejezetben az egyes fejlődési szakaszok a haderőncm főparancsnokának szolgálati idejéhez kötötten jelentkeznek, és teljesen elszikkadnak a többi fejezetben jól érvényesített köztörténeti időhatárok, valamint az államjogi és politikai fejlődésből fakadó változások.

Tartalmilag jelentős hiányérzetet kelt valamennyi fejezet olvasásakor, hogy a haderővel kapcsolatos reform, valamint a költségvetés kérdésének tárgyalásánál sehol sem tükröződnek a különböző hatalmi és politikai tényezők eltérő és egymással ütköző nézetei, csupán az ütközések után végkifejletként bekövetkezett döntés és ezt követő végrehajtás részletezése szerepel. Ugyanígy sehol sincs a nemzetközi hatalmi erőviszonyokba, törekvésekbe és lehetőségekbe ágyazva a haderő bevetése, hanem

csupán az egyes hadjáratok lefolyásának tény-szerű ismertetése történik. Különös figyelmet érdemel magyar szempontból, hogy az elsőként szóba kerülő 1848/49-es birodalmon belüli hadjáratokat, így „a magyar háborút” teljesen az egykori központi hatalom szemszögéből nézi és értékeli az osztrák szerző. De a többi hadjáratokkal kapcsolatosan sem jár sokkal jobban az olvasó. Az ezekhez vezető hatalmi-politikai-diplomáciai lépésekről szinte semmit sem tud meg, hiszen legfeljebb ilyen fogalmazás utal az előzményekre: „Boszníának és Hercegovínának 1878-ban a Berlińi Kongresszus határozatával bekövetkezett birtokbavétele”.

Bíráló megjegyzéseink ellenére befejezésül meg kell ismételnünk, hogy évtizedes előkészítés után rendkívül fontos, hasznos és régóta hiányolt szintézist vehetünk kezünkbe, amelyben roppant nagy ismeretanyag halmozódott fel, és amelyben jól tükröződnek az osztrák hadtörténettudományban ma érvényesülő tendenciák. Mindezek megismerése elkerülhetetlen szükségesség a kor magyar hadtörténet-sz kutatója számára.

Z. J.

ZSIGA TIBOR

SZOVJET KATONAI EMLÉKMŰVEK ÉS SÍROK VAS NEGYÉBEN

(Szombathely, 1987.)

A magyarországi felszabadító hadműveletek befejeződése óta több mint négy évtized telt el, és több mint 30 éve már annak is, hogy a hazánk felszabadítását eredményezett harcok első nagyobb terjedelmű ismertetése megjelent. A hadtörténeteszek és történészek azóta a források és dokumentumok széles körének felhasználásával egyre pontosabban dolgozták fel és mutatták be a felszabadító harcok 203 napját.

A háború, természeténél fogva — akár támadó, akár védelmi küzdelemről van szó —, mindig több-kevesebb emberi életet követel. A felszabadító harcok történetét bemutató munkák eddig csak azt fogalmazták meg, hogy „több mint 140 000 szovjet katona áldozta életét a magyar nép szabadságáért, és alussza örök álmát magyar földön.”

Eddig kevés kísérlet történt annak feldolgozására, hogy a felszabadító harcok során egy-egy térségben, vagy megyében hányan vesztették életüket, holott ezek az adatok a harcok és csaták nagyságának érzékeltetésére is szolgálhatnak! A Zrínyi Kiadó az 1981-ben megjelent Hősök. A Szovjetunió Hősei a magyarországi felszabadító harcokban 1944—1945. c. munkájában közel 400 katonának harci tetteinek feldolgozására vállalkozott; ők

a magyarországi harcokban tanúsított hősi helytállásukért a legmagasabb kitüntetésre, a Szovjetunió Hőse megtisztelő címre váltak érdemessé.

A téma kutatását megnehezíti a forrásoknak még ma is „tabuként” való kezelése. A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola részéről történt már próbálkozás legalább Dunántúlra vonatkozó adatok bemutatására. Csak a politikai beosztásban dolgozó történelem szakos levelező hallgatók előtt nyíltak ki a „titkosként” kezelt források szekrényei.

Az előzőekben leírtak miatt csak a legnagyobb dicséret hangján szólhatunk a Zsiga Tibor kandidátus által szerkesztett és a más irányú kutatásokhoz is forrásként számításba jöhető munkáról, mely a felszabadító harcok során életüket áldozó szovjet emberek iránti tiszteleten és megemlékezésen kívül egy BM Rendőrtiszthelyettes-képző Iskola KISZ-szervezete hagyományt teremtő kezdeményezés-e is.

A magyar és orosz nyelven megjelent dokumentumkötet a munka céljáról szóló néhány soros „Előszó” után vázlatosan bemutatja „Vas megye felszabadítása” rövid történetét. A 3. Ukrán Front alárendeltségébe tartozó hadseregek támadási irányait bemutató alapos és